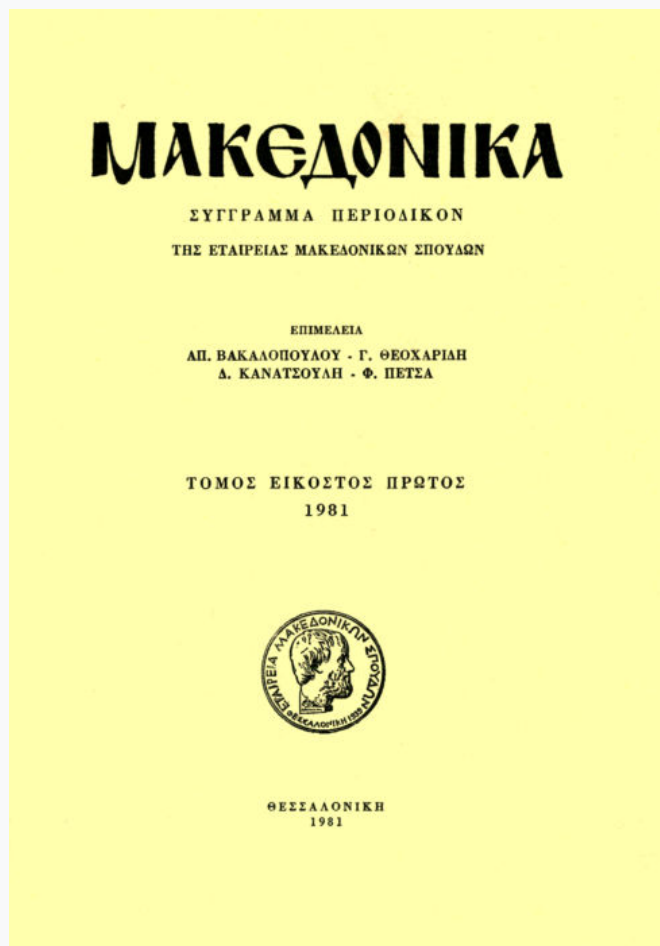

Μακεδονικά

Τόμ. 21, Αρ. 1 (1981)

Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου

Κ. Σβολόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.446](https://doi.org/10.12681/makedonika.446)

Copyright © 2014, Κ. Σβολόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σβολόπουλος Κ. (1981). Κωνστ. Απ. Βακαλοπούλου, Οικονομική λειτουργία του μακεδονικού και θρακικού χώρου στα μέσα του 19ου αιώνα στα πλαίσια του διεθνούς εμπορίου. *Μακεδονικά*, 21(1), 432–434.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.446>

Κωνστ. Ἀπ. Βακαλόπουλου, Οικονομική λειτουργία τοῦ μακεδονικοῦ καὶ θρακικοῦ χώρου στὰ μέσα τοῦ 19ου αἰώνα στὰ πλαίσια τοῦ διεθνoῦς ἐμπορίου, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σελ. 216.

Ἡ διερεύνηση τῶν συνθηκῶν ποὺ καθόρισαν καὶ χαρακτήρισαν στὴ διάρκεια τοῦ 19ου αἰώνα, τὴν πολιτική, κοινωνική, οἰκονομική καὶ πολιτιστική θέση καὶ ἀνάπτυξη τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, δὲν ἔχει ἀποφέρει ἰδιαίτερα θετικούς καρπούς. Ἀν ἐξαίρεθῇ ἡ συστηματικὴ προσέγγιση ὁρισμένων καίριων προβλημάτων στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἄμεσα κυρίως συνυφασμένων μὲ τὴν ἀνταγωνιστικὴ διαμάχη τῶν ἔθνотῶν γιὰ τὴν ἐπικράτηση στὴ Μακεδονία, ἢ καὶ κάποιες σποραδικὲς συμβολὲς μὲ ἀναφορά στὴν πολιτιστικὴ δραστηριότητα τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου, θὰ ἦταν δύσκολο νὰ ἐπισημανθεῖ ἔστω καὶ μιὰ ἀξία λόγου ἱστορικῆς σύνθεσης. Ἡ μελέτῃ εἰδικότερα τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν φαινομένων, καθοριστικὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῆς δυναμικῆς παρουσίας τοῦ ἑλληνισμοῦ στὸν εὐρύτερο χώρο τῆς Νότιας Βαλκανικῆς καὶ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, οὐδέποτε ἀναλήφθηκε μὲ τρόπο συστηματικὸ. Καὶ τὸ βασικὸ αὐτὸ κενὸ ἀποβαίνει ἀκόμη περισσότερο αἰσθητὸ στὸ μέτρο ποὺ οἱ ἐρευνητὲς τῶν γειτονικῶν βαλκανικῶν κρατῶν στρέφουν συστηματικὰ τὴν προσοχή τους πρὸς τὴν ἴδια αὐτὴ κατεύθυνση. Ἡ πρώτη, ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτῇ, γενικὴ προσέγγιση ὑπογραμμίζει ἀκόμη περισσότερο τὴν ἀνάγκη ὄχι μόνον γιὰ μιὰ παράλληλη γενικὴ, ἀλλὰ καὶ γιὰ μιὰ εἰδικότερη συστηματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν φαινομένων ποὺ συνάπτονται μὲ τὶς οἰκονομικὲς καὶ κοινωνικὲς ἐξελίξεις στὸ χώρο τῆς σημερινῆς ἑλληνικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ κ. Κωνσταντίνου Βακαλόπουλου νὰ χαράξῃ μιὰ καίρια τομὴ στὴ διερεύνηση τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς στὴ γεωγραφικὴ αὐτὴ γεωγραφικὴ περιοχὴ θὰ ἦταν καὶ ἀπὸ μόνῃ αὐτὴ τὴν ἀποψη ἀξία γιὰ ἰδιαίτερη ἐξαρση. Ἡ συμβολὴ τοῦ ὁμοῦ τείνει νὰ πάρει καὶ πιὸ συγκεκριμένο περιεχόμενο στὸ μέτρο ποὺ ἡ ἐρευνὰ τοῦ συνδυάζει τὴν ἀξιοποίηση βασικῶν ἀρχεακῶν πηγῶν στὴν ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικὸ μὲ τὴν ἱκανότητα γιὰ προσέγγιση τῶν ιδιόμορφων οἰκονομικῶν φαινομένων. Ἀναντίρρητα, ἡ καθυστέρηση στὴν ἀνάληψη ἀνάλογων μελετῶν ἦταν σὲ σημαντικὸ βαθμὸ συναρτημένη μὲ τὴ δυσχέρεια στὴν προσπέλαση τοῦ ἀναγκαίου πρωτογενoῦς ὕλικoῦ ἀφενoῦς, καὶ στὴ διαπραγμάτευση τῶν εἰδικότερων οἰκονομικῶν προβλημάτων ἀφετέρου. Ἡ βασικὴ ἀνταπόκριση τοῦ σ. στίς ἰδιαίτερες ἀπαιτήσεις τοῦ θέματος θὰ ἦταν δυνατό, ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτῇ, νὰ θεωρηθεῖ σὰ συνεισφορά διττὰ ἐνδιαφέρουσα.

Ὁ κ. Κ. Βακαλόπουλος ἀντλήσῃ τὰ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μελέτης τοῦ ἀπὸ τὰ διπλωματικὰ ἀρχεῖα τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Γαλλίας καὶ ἀπὸ τὰ κρατικὰ ἀρχεῖα τῆς Μ. Βρετανίας καὶ τῆς Αὐστρίας. Ὅπως δὴποτε, οἱ προξενικὲς ἐκθέσεις ἀπὸ τὴ Θεσσαλονικὴ συνθέτουν τὴ σχετικὰ ἀμεσότερα προσιτὴ ἀλλὰ καὶ περισσότερο ἀξιόλογη ἀρχεακὴ πηγὴ μὲ ἀναφορά στὸ ἀντικείμενο τῆς μελέτης. Ἡ παλαιότερη δημοσίευση, ἰδίως ἀπὸ τὸν Ν. Michoff (*Contribution à l'histoire du commerce de la Turquie et de la Bulgarie*), ὁρισμένων προξενικῶν ἐκθέσεων —γαλλικῶν κυρίως— θὰ ἦταν ἀδύνατο νὰ ἀνταποκριθεῖ στὶς ἀπαιτήσεις γιὰ μιὰ καθολικὴ συνθετικὴ θεώρηση τῶν φαινομένων. Κάτω ἀπὸ αἱ συνθήκες αὐτές, μόνῃ ἡ ἀναδίφηση τοῦ ἀδημοσίεου πρωτογενoῦς διπλωματικοῦ ὕλικoῦ προσφερόταν γιὰ νὰ παράσχει τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα γιὰ τὴ συστηματικὴ διαπραγματεύση τοῦ θέματος. Ἀσφαλὲς, ἡ πιθανὴ ἀναζήτηση στὸ μέλλον ὁρισμένων ἐπιμέρους ποσοτικῶν μεγεθῶν σχετικῶν μὲ τὴν ἐμπορικὴ διακίνηση στὴ νότια Βαλκανικὴ καὶ τὴ δυτικὴ Εὐρώπη θὰ ἦταν δυνατό νὰ συνδυασθεῖ μὲ τὴ διερεύνηση καὶ ἀρχεῖων εἰδικότερης προελεύσεως (ἀρχεῖα τοῦ Ἐμπορικοῦ Ἐπιμελητηρίου τῆς Μασσαλίας, συλλογὲς Ἑθνικῶν Ἀρχείων τῆς Γαλλίας, ἀρχεῖα ἰταλικῶν πόλεων κ.λπ.). Ἡ ὑπογράμμιση, ἐν τούτοις, τῆς ἀπώτερης αὐτῆς προοπτικῆς δὲν ἀναιρεῖ τὴ διαπίστωση γιὰ τὴ βασικὴ συμβολὴ τῆς ἀρχεακῆς ἐ-

ρουνας τού κ. Βακαλόπουλου ή όποία και συνδυάζεται με μία ιδιαίτερα ίκανοποιητική βιβλιογραφική ενημέρωση πάνω στά πορίσματα τών παλαιότερων και νεώτερων έρευνών τόσο στόν ευρύτερο διεθνή όσο και στόν ειδικότερο έπιστημονικό χώρο τής Βαλκανικής.

Παρά τή βασική ένταξη του στόν κύκλο τών έρευνών τής νεώτερης έλληνικής Ιστορίας, ό κ. Κ. Βακαλόπουλος αντιμετώπιζει θετικά και τά κυρία οικονομικά φαινόμενα—στή γενική θεώρηση και τήν ειδικότερη προβληματική τους. 'Η συνακόλουθη—κάτω από τις συνθήκες αυτές—άξιοποίηση τών δυνατοτήτων που παρέχει τó άρχαιακό ύλικό άνοίγει μία ένδιαφέρουσα προοπτική και στό έπίπεδο τής Ιστορίας τού οικονομικού βίου στό χώρο τής νότιας Βαλκανικής. 'Αλλ' άκριβώς ή ιδιαιτερία τού αντικείμενου τής μελέτης, στό μέτρο που συνέχεται με τήν προσφυγή σέ μεθόδους διαφορετικής κλαδικής προελεύσεως, τείνει νά έξηγήσει και τήν παράθεση όχι μόνο τών εισαγωγικών αλλά και τών συμπερασματικών παρατηρήσεων τού συγγρ. στό πρώτο μέρος τής μελέτης. 'Η άμεση, πράγματι, συνάρτηση τών οικονομικών φαινομένων στό έσωτερικό τής 'Οθωμανικής αυτοκρατορίας—στόν τομέα τής παραγωγής όσο και τού έμπορίου—με τά ευρύτερα κυκλώματα, τις πιέσεις και τις άνάγκες τής παγκόσμιας άγοράς, θά καθιστούσε άπρόσφορη—κατά τήν προφανή άποψη τού σ.—τήν άνάλυση τών ποσοτικών δεδομένων που περιλαμβάνονται στά έπόμενα τμήματα τής μελέτης, χωρίς νά έχει παρασχεθεί στόν αναγνώστη ή δυνατότητα νά τά έντάξει στόν ευρύτερο διεθνή περίγυρο, καθοριστικό γιά τή διαμόρφωσή τους. 'Η βασική αυτή αντίληψη στην όλη διάταξη τής ύλης έξηγεί πιθανότατα και τó διασταμό του—ίσως και γιά νά μήν έπαναλάβει προγενέστερες παρατηρήσεις—νά προχωρήσει σέ μία περισσότερη συνθετική θεώρηση τών τοπικών φαινομένων που καλύπτουν τó δεύτερο κυρίως μέρος τής μελέτης.

Συγκεκριμένα, ό σ., σ' ένα κεφάλαιο εισαγωγικό (σσ. 9-25), έξετάζει τή γενική οικονομική και κοινωνική κατάσταση στη νότια Μακεδονία και τή Θράκη σέ συνάρτηση με τήν ευρύτερη διεθνή συγκυρία τής εποχής. Στο πρώτο, αντίθετα, κεφάλαιο τής μελέτης του διερευνά τήν έσωτερική όψη τού ίδιου φαινομένου και τις καθοριστικές συνθήκες τής οικονομικής και κοινωνικής κατάστάσεως στό γεωγραφικό αυτό χώρο, με άναφορά στη λειτουργία τού τοπικού και στις έπιπτώσεις από τó Χάτι Σερρίο τού 1839 και τó Χάτι Χουμαγιούν τού 1856. Τó αντικείμενο τού Β' κεφαλαίου (σσ. 38-54) έντοπίζεται στην ειδικότερη έξέταση τής οικονομικής λειτουργίας στό χώρο τής σημερινής έλληνικής κεντρικής Μακεδονίας, με σημεία βασικής άναφοράς τή Θεσσαλονίκη και τις Σέρρες. 'Ακολουθεί ή έπισήμανση τών χαρακτηριστικών στοιχείων τής διαχρονικής εξέλιξεως τού έσωτερικού έμπορίου τής Θεσσαλονίκης (κεφ. Γ', σσ. 55-86), ένθ στά δύο τελευταία κεφάλαια έπεκτείνεται ή διερεύνηση τών οικονομικών όρων στό χώρο τής νότιας, σημερινής έλληνικής, Μακεδονίας και Θράκης με τήν έξέταση τών ειδικών συνθηκών στό σαντζάκι τής Δράμας (κεφ. Δ', σσ. 87-124) και στην άνατολική Θράκη (κεφ. Ε', σσ. 125-147).

Στήν ειδικότερη σύνθεσή τους, τó εισαγωγικό κεφάλαιο και τά κεφ. Α' και Γ' διαφέρουν αισθητά από τά κεφ. Β', Δ' και Ε'. Στά πρώτα ή συνθετική και συχνά πολύπλευρη διαπραμάτευση τών φαινομένων, χαρακτηρισμένη και από τήν πυκνότητα τής διατυπώσεως, είναι άμεσότερα αισθητή· τά τελευταία χαρακτηρίζονται από τήν παράθεση ιδιαίτερα χρήσιμων, άγνώστων βασικά ως σήμερα, ποσοτικών στοιχείων. 'Η διαφοροποίηση αυτή δέν ύποδηλώνει άναγκαστικά μία βασική άνεπάρκεια στην άνάλυση τών φαινομένων που άποδίδονται περιγραφικά, έφόσον ή αιτιώδης συνάρτησή τους με τή διεθνή και τήν έσωτερική οικονομική και κοινωνική συγκυρία έχει ήδη έπισημανθεί στά πρώτα κεφάλαια. Θά ήταν όμως ίσως σκόπιμο νά είχε έπιχειρηθεί μία περισσότερη σφαιρική έξέταση και τών έπί μέρους αυτών φαινομένων—έστω και με τήν έπισήμανση τών κενών που δέν στάθηκε δυνατό ό συγγρ. νά καλύψει παρά τήν τόσο έκτεταμένη διερεύνηση τών άναξιοποιήτων ως σήμερα διπλωματικών άρχαιακών πηγών—έλληνικών και ξένων.

Οί επιφυλάξεις που θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν συνέχονται κυρίως με την επισημάνση άβλεπτων, συχνά τυπογραφικών (άδυναμία περισσότερο αίσθητή στους πίνακες). Στο σημείο αυτό οφείλει να καταλογισθεί στο σ. σπουδή άσυμβίβαστη με τη σοβαρότητα της όλης προσπάθειάς του. Παράλληλα, θα ήταν δυνατό να διατυπωθούν και δύο ειδικότερες—μεθοδολογικές— παρατηρήσεις: 'Η παράθεση—σέ μία ή δύο περιπτώσεις—έκτενών άποσπασμάτων από εκθέσεις και μάλιστα στο πρωτότυπό τους—παρά τó άναμφισβήτητο ενδιαφέρον τών κειμένων—τείνει να διασπάσει τó ρυθμό της συνθέσεως· ó τρόπος, τέλος, παραπομπής στα προξενικά έγγραφα δέν είναι έσφαλμένος ή άσφαλής, αλλά θα άναποκρινόταν πληρέστερα στην άνάγκη για ένημέρωση του άναγνώστη άν συμπεριλάμβανε—πέρα από τά στοιχεία του φακέλου—τó όνομα του άποστολέα και τήν άκριβή ήμερομηνία της άποστολής του.

Συμπερασματικά, παρά τή διατύπωση όρισμένων επιμέρους επιφυλάξεων, οφείλω να ύπογραμμίσω τή θετική συμβολή της μελέτης του κ. Κ. Βακαλόπουλου στο επίπεδο τόσο της έρευνας της νεώτερης έλληνικής Ιστορίας όσο και της διερευνήσεως τών ειδικότερων οικονομικών φαινομένων στο νευραλγικό γεωγραφικό χώρο της σημερινής έλληνικής Μακεδονίας και Θράκης. 'Η πρωτοτυπία και ή σημασία της έπιλογής του αντικειμένου, ή άναδίφηση τών βασικών πρωτογενών πηγών, ή προσέγγιση τών πολύπλευρων όσο και δυσχερών προβλημάτων που συνέχονται με τó αντικείμενο της μελέτης, ύπογραμμίζουν τή συνεισφορά του κ. Κ. Βακαλόπουλου σ' ένα πεδίο που δέν είχε προσελκύσει ως σήμερα τó έρευνητικό ενδιαφέρον τών 'Ελλήνων Ιστορικών. Οί συμπερασματικές διαπιστώσεις της μελέτης διαφωτίζουν άγνωστες πτυχές και έπαληθεύουν άνεπιβεβαίωτες ύποθέσεις με αντικείμενο τόσο τις γενικότερες οικονομικές και κοινωνικές ζυμώσεις, όσο και τόν ειδικότερο ρόλο του έλληνισμού της νότιας Βαλκανικής στη διάρκεια μιάς κρίσιμης, από κάθε άποψη, ιστορικής περιόδου.

Κ. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΣ

Γεωργίου Γ. Γούναρη, Οί τοιχογραφίες τών 'Αγίων 'Αποστόλων και της Παναγίας Ρωσιώτισσας στην Καστοριά, Θεσσαλονίκη 1980, 80, σσ. 196 + σχέδ. 4 + πίν. άσπρόμ. 50 (Δημοσιεύματα της ΕΜΣ. Μακεδονική Βιβλιοθήκη, άρ. 56).

Τó ύπό κρίση βιβλίο κυκλοφόρησε για πρώτη φορά τó 1978, όταν ύποβλήθηκε με έπιτυχία ως διδακτορική διατριβή στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Στη νέα έκδοση δέν έχουν επέλθει άλλαγές σέ σχέση με τήν πρώτη δημοσίευση, εκτός μόνο από μία προσθήκη, στο τέλος του κειμένου, που αναφέρεται σέ πρόσφατο δημοσίευμα.

'Η διατριβή του Γ. Γούναρη άποτελεί ένα ακόμη βήμα στην προσπάθεια για τήν παρουσίαση της καλλιτεχνικής δημιουργίας στον έλληνικό, αλλά και γενικότερα στο βαλκανικό χώρο, κατά τούς πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας. Παράλληλα ή μελέτη και δημοσίευση τών δύο ζωγραφικών μνημείων της Καστοριάς άποτελεί σημαντική συμβολή στην έρευνα της καλλιτεχνικής κληρονομιάς αυτής της πόλεως.

Στόν πρόλογο του βιβλίου (σ. 7-8) ó Γ. Γούναρης τονίζει τήν άνάγκη για τή συστηματικότερη μελέτη της ζωγραφικής κατά τó 15ο και 16ο αιώνα, ένw άνάμεσα στα άλλα κάνει και μία σύντομη άναφορά στα παλαιότερα δημοσιεύματα τά σχετικά με τά δύο μνημεία που παρουσιάζει. Στη συνέχεια παραθέτει πίνακα περιεχομένων και συνομολογραφίων (σ. 9-11), καθώς και συνοπτική βιβλιογραφία (σ. 13-19) κατανεμημένη σέ έλληνογλώσσα και ξενόγλώσσα δημοσιεύματα. Τó κείμενο του βιβλίου χωρίζεται σέ δύο βασικά μέρη,